

Politik och kritik. En feministisk guide till statsvetenskap**Lenita Freidenvall och Maria Jansson (red)**

Studentlitteratur 2011

1

Jag har länge letat efter en bok som ska kunna introducera politikstudier för de genusstudenter som jag undervisar. Denna antologi är ett utmärkt alternativ genom sin bredd, exempel på viktiga forskningsperspektiv och presentationen av lättbegripliga och inte minst spännande forskningsresultat.

Boken är ämnesintroducerande och guidar läsaren in i ett stort och omfattande forskningsfält vilket har gett mig möjligheten att fundera över feministiska studier inom statsvetenskapen på ett sätt som jag inte gör till vardags. Låt mig därför innan jag reflekterar över innehåll och struktur åter konstatera att jag är övertygad om hur viktiga dessa studier är för oss alla; som medborgare, politiker, byråkrater eller aktivister, för att förstå den värld vi lever i, för demokratins utveckling, för människors fri- och rättigheter och för att möjliggöra kloka(re) beslut om framtiden. Och förstås - för den statsvetenskapliga forskningen.

Politik inbegriper det mesta i samhällsväg. Statsvetenskapen är föga överraskande en distinkt akademisk disciplin med lång historia och ett antal väletablerade subdiscipliner. Kön är en viktig del av studiet av politik och närvarande på olika sätt i politiska system, organisationer och processer vilket ger konsekvenser och skapar förutsättningar för kvinnor och män i

vardagen. Politiken skapar "politiska subjekt" vilket begränsar och möjliggör politiska handlingar och i denna process är kön en central del vilket flera av bokens författare också visar. Trots detta saknas en hel del forskning som problematiserar kön inom statsvetenskapen. Fler behöver bli intresserade och upptäcka hur viktigt det är att ställa frågor om betydelsen av kön i de studier som görs, har gjorts och inte minst kan, och behöver, göras framöver. Denna bok fyller ett sådant syfte.

I fyra olika avsnitt introduceras läsaren till politisk teori, svensk politik, jämförande politik och utländska system samt internationell politik. Varje avsnitt inleds med ett översiktligt kapitel som redogör för respektive subdisciplins historik, viktiga forskningsområden och feministiska bidrag. Efter introduktionen ges ett antal exempel på feministiska studier inom området. Dessa bidrag ger läsaren en möjlighet att få en inblick i tidigare forskning, exempel på forskningsmetoder som använts samt en djupare förståelse för relevansen av forskning inom området och vad som är möjligt att studera. I bokens olika kapitel visas hur ett könsperspektiv ger upphov till nya frågor. Ett exempel är Helena Tinnerholm Ljungbergs intressanta kapitel om relationen mellan familj och stat och det sätt som det kommer till uttryck i politik om reproduktionsfrågor. Inte minst diskuteras risken för felaktiga forskningsresultat som en könsblind ansats kan ge och de nya insikter som frågor om kön kan tillhandahålla till tidigare forskning. Diane Sainsburys kapitel om könsregimer, skattepolitik och välfärdsstater visar

till exempel hur kön ger nya insikter till Esping-Andersens välfärdsstadstypologi i *The three Worlds of Welfare Capitalism* (1990). Ett annat exempel är hur frågor utifrån kön ritar om kartan i studier av demokratiseringsprocesser som Lenita Freidenvall beskriver i introduktionen till avsnittet om komparativ politik och utländska system.

Det är inte en helt enkel uppgift att balansera ambitionen att vara en allmän introduktion till ämnet statsvetenskap, att visa på den feministiska kritiken, att uppmärksamma behovet av ny forskning och samtidigt visa på viktiga feministiska forskningsbidrag som gjorts på knappt 300 sidor. Jag tycker att redaktörerna och författarna klarar detta galant. En av bokens förtjänster är att det erbjuds förslag till vidare läsning efter respektive avsnittsbidrag vilket gör det möjligt för läsare att enkelt fördjupa sig inom respektive område förutom den mer generella introduktion som ges. Om det var möjligt att önska sig något mer så skulle det vara ett avsnitt som specifikt behandlade förvaltningspolitik, som jag ser som en egen subdisciplin även om det överlappar de discipliner som behandlas i boken. Feministisk förvaltningsforskning är knapphändig samtidigt som förvaltningens roll inom det politiska systemet är viktigt att belysa ur ett könsperspektiv. Ett särskilt avsnitt som behandlar förvaltningspolitik i en bok av denna karaktär hade kunnat bidra till utvecklingen av denna subdisciplin.

Till sist – kommer boken översättas till engelska? Jag hoppas det och menar att den skulle vara lämplig kurslitteratur

på engelskspråkiga kurser på högskola och universitet som vill introducera feministiska studier av politik både mer översiktligt och med svenska exempel som belysande för området.

Anne-Charlott Callerstig, doktorand vid Tema Genus, Linköpings universitet

Rosa. Den farliga färgen**Fanny Ambjörnsson**

Ordfront 2011

2

Fanny Ambjörnssons bok *Rosa, den farliga färgen* (2011) handlar om hur attityden och attributen för femininitet omförhandlas genom att kartlägga färgen rosa och de starka och laddade känslor som den väcker. Representationen av rosa rör upp känslor kring alltifrån begär, uppmärksamhet och frihet, till fara, avsky och hat. *Rosa, den farliga färgen* bygger dels på intervjuer, dels på information och material insamlat från Fanny Ambjörnssons tidigare forskning samt andra vetenskapliga och populärkulturella källor. I dessa intervjuer undersöker hon betydelsen av småbarnsföräldrars förhållande till färgen, den rosa prinsessfasen, den ljusrosa herrskjortan och rosa som motstånd mot normer kring genus och sexualitet. Skillnaderna i hur rosa uppfattas beror på de intervjuade personernas biologiska kön och ålder. Fanny Ambjörnsson poängterar inledningsvis att hon, trots sin socialantropologiska och genusvetenskapliga bakgrund, använder sig av ett kulturvetenskapligt perspektiv och att boken kan betraktas som en feministisk kulturstudie med målet att nå en bredare publik utanför den akademiska världen. Hon gör genom boken ett försök att ta reda på varför just den rosa färgen är så laddad och vari ursprunget ligger till de hat-kärleksreaktioner som är förknippade med färgen. De motstridiga effekter som den rosa färgen väcker i samtiden visar på

den spännvidd av betydelser en färg kan bära. Användningen av rosa i dagens samhälle fungerar som en genusmarkör, menar Ambjörnsson. Samtidigt som rosa signalerar både gullighet och behagfullhet och hat och löje, föreslår hon att en färg också representerar mycket mer än beskrivningen av dessa känslor. För att uppnå detta syfte lägger hon vikt vid den rosa färgens betydelser, rosa som fenomen och färgens inneboende egenskaper och användning genom historien i olika västerländska kulturer med fokus på situationen i Sverige.

Denna feministiska kulturstudie, som Fanny Ambjörnsson beskriver boken, kastar oss in i en vandring genom historien, vetenskapen och populärkulturen från 1900-talet fram till idag på ett tvärvetenskapligt och väldisponerat sätt. Fanny Ambjörnsson gör ofta kopplingar mellan sin tidigare forskning, sina intervjuer och sina teoretiska källor utifrån en rad teoretiker. Dessa referenser omfattar bland annat etnologi, filosofi, genus, historia, biologi och postkoloniala teorier. Detta ger läsaren en bredare förståelse av bokens innehåll och visar på Fanny Ambjörnssons kännedom om detaljens betydelse som sträcker sig genom flera lager av tolkningsmöjligheter. I hennes empiriska hantering har den svenska populärkulturen en stor närvaro under hela boken med olika exempel tagna från bland annat barnlitteratur, tv-program, leksaks- och klädaaffärer och chattforum. Men hon stannar inte vid den populärkulturella produktionen, utan går vidare till den politiska produktionen av rosa. Den rosa färgens betydelser är många och olika och frågorna hopar sig. Varför undviker

småbarnsföräldrarna att klä sina döttrar i rosa medan flickorna själva älskar färgen? Hur upplevs rosa bland barn? Hur tolkar vi de män som väljer att klä sig i rosa? Vilken betydelse har rosa bland unga feminister och queera aktivister i samtidens Sverige?

På fyra kapitel målar Fanny Ambjörnsson upp en bild av vilka spänningar, problem och fördomar som finns i det som rosa representerar i Sverige idag. Hon gör det genom en intersektionell analys som, med utgångspunkt i rosa, problematiserar relevanta aspekter som genus, sexualitet, jämställdhet, identitet, klass, kvinnlighet, stereotyper, makt och aktivism samt hur färgen blir sammankopplad med det underordnade i förhållande till dessa begrepp. Dock finns det brister vad gäller etnicitetsaspekten, vilken kunde givits större utrymme. Den i övrigt heltäckande analysen gör boken till ett användbart och ögonöppnande verktyg för en socialt och politiskt laddad färg i det svenska samhället.

Dessutom, trots att det inte finns några tydliga och hoppingivande svar till problematiken kring rosa, gör Fanny Ambjörnsson en relevant feministisk intervention genom sin analys. Hon sätter på tapeten en problematik á la Lars Norén som verkar vara en produkt av medelklassens samhälle. Fanny Ambjörnssons nyfikna framställning, inte minst vad gäller intervjuer, provocerar fram många känslor, från kärlek och ömhet hos de intervjuade barnen till ilska och frustration över de negativa reaktioner som färgen väcker. Hennes kompetens som populärvetenskaplig författare är uppenbar genom hela boken och aldrig hemfaller hon åt svårbegriplig akademisk

jargong. Deskriptiva delar där intervju-material ges stor vikt blandas med analysdelar där Fanny Ambjörnssons bakgrund som tvärvetenskaplig forskare lyser igenom i den bredd av tolkningar kring rosa som avhandlas. Med andra ord bjuder Fanny Ambjörnsson på begriplig och njutbar läsning, utan att den för den skull bli oseriös. Boken slutar med ett inspirerande stycke rubricerat Till sist där hon, påverkad av sin genusvetenskapliga bakgrund, avrundar bokens diskussion genom att uppmärksamma vissa aspekter som har varit närvarande här och där genom hela framställningen. Nu ställer hon sig inte längre på läsarens sida i sitt sökande efter svar, hon kommer inte heller med fasta slutsatser. Istället avslutar hon med att försöka svara på sina frågor med några reflektioner, reflektioner, exempelvis kring färgens rumsskapande funktioner.

En brist som jag ser i Fanny Ambjörnssons bok är att den är så stockholmscentrerad. Hur uppfattas färgen i övriga Sverige? Finns det överhuvudtaget samma problematik förknippad med färgen på andra, mindre orter? Vilka känslor väcker samma färg bland föräldrar, barn, män och queera aktivister i resten av landet? Ytterligare en intressant fråga som inte behandlas är följande. Vad händer med vuxna kvinnor som bär rosa och som inte är småbarnsföräldrar eller queera aktivister och som kanske möter negativa reaktioner på sitt förhållande till och sin användning av färgen? Fanny Ambjörnsson tar upp några av dessa teman på ett ytligt sätt men det hade varit givande med ytterligare några kapitel där hon behandlar problematiken kring rosa just när

det gäller dessa ämnen. Eller kanske är det så att författaren håller på att skriva bokens andra del? Jag ser fram emot att läsa Fanny Ambjörnssons uppföljare med ett kapitel som sätter fokus på kvinnor som liksom jag inte har något problem med att klä sig i rosa men som ibland möter skeptiska reaktioner bland vänner, inte minst i vissa feministiska kretsar. Hade vi inte sagt att rosa var bara en färg, eller? När ska den rosa kampen och femme/inismen sprida sig bland vuxna och ungdomar över hela landet?

Irene Pelayo

Fil. dr i filmvetenskap med inriktning genus

3

In på bara huden: medicin-historiska studier tillägnade Karin Johannison

Thorbjörn Gustafsson Chorell och Maja Bondestam (red.)

2010 Nya Doxa

Boken är en samling medicinhistoriska berättelser om sjukdomar, diagnoser, föreställningar om orsaker till sjukdomar, behandlingar och hotbilder. Kroppen utgör en central tematik. Vi använder kroppen när vi producerar kunskap och medicinska kunskaper berör och påverkar samtidigt kroppen. Roger Qvarsell beskriver ”förståelsen av vad sjukdomar gör med människor och vad människor gör med sina sjukdomar” som en sfär där naturvetenskaplig medicin och kristen läkekonst överlappar varandra. Jag uppfattar detta i en vidare mening som förståelsen av kroppsliga sanningar och menar att det är en sfär som förenar bokens texter, hur förståelsen av olika sjukdomar och hotbilder är kontextuellt beroende och samtidigt konstruerar vårt förhållningssätt till desamma. Diagnoser både begränsar och möjliggör olika sätt att vara, detsamma gäller hotbilder som gör det möjligt att förebygga och främja hälsa. Diagnoser och hotbilder berättigar att människors livsval eller sätt att vara nedvärderas (se till exempel bokens bidrag om kvinnors rökande, abortdebatter och stigmatisering av AIDS-patienter).

Det är stor variation på texterna som hålls samman av en röd tråd som ibland är mer uppenbar och uttalad, där texterna

bryter in i och ur varandra, vilket är mycket tilltalande. Men det visar också på en eventuell brist, då alla texter inte hänger samman på samma välskräddade sätt. Övergripande teman är kontextuella och dynamiska diagnoser, representationer av kroppar och hotbilder samt genrebestämningar och gränsdragningar. Titeln anspelar, i min läsning, på den nakna kroppen, i bemärkelsen att vara blottad för andras beskådande blickar. Nakenheten betonar den generaliserade kroppen som föremål för andras vetande. Huden får stå för den yta där generaliserad kunskap och sociala föreställningar möter personliga ontologier, begreppsliggjorda genom densamma, kanske den yta där bokens texter utspelar sig.

Maja Bondestam diskuterar i artikeln *Revolutionens tid: När svensken gick in i puberteten* allmänmänsklighet (likhet mellan könen) utifrån representationer om det kroppsliga vuxenblivandet. Före och under 1700- och tidigt 1800-tal omtalades detta som att bli manlig, manvuxen eller manbar och gällde både män och kvinnor. Manlig betydde i detta sammanhang mänsklig, vuxen och duglig, en allmänmänsklig karaktärisering, som gällde både män och kvinnor. Linné beskriver ”de manliga åren” som att semen börjar flyta i kroppen, vilket påverkar det sexuella begäret, men också den själsliga mognaden. Först under 1800-talet började ordet ”pubertet” användas för att beskriva det kroppsliga vuxenblivandet, därmed lämnade semen den kvinnliga kroppen och hon blev inte längre manvuxen, som Bondestam skriver, den vuxna dugligheten blev därmed

förbehållen mannen. Maja Bondestam menar att kvinnan i och med detta förlorade något av sin allmänmänsklighet.

Kvinnors allmänmänsklighet och lika rättigheter behandlas även i artikeln *En ful vana: Cigaretten och den nya kvinnan i 1930- och 40-talens Sverige* av Annika Berg. Kapitlet skildrar dåtidens syn på den rökande kvinnan. Den kvinnorättsliga kampen innebar att kvinnor hävdade sin rätt att röra sig, klä sig och bete sig på sätt som inte ansågs passande. Texten utgår från två pamfletter från 40-talet, *Kvinnan och tobaken* av Are Waerland och *Nikotinet och den unga kvinnan: Dialogen mellan en rökande dam och en hygieniker* av Axel Höijer, vilka bidrar till vad Annika Berg kallar ”en mjuk medikalisering av den moderna kvinnans beteende” (s. 88). Intressant att notera är att medan antalet rökande män uppgår till hälften är det enbart nio procent av kvinnorna vid den här tiden som är rökande, trots detta är det mot rökande kvinnor som anti-rökkampanjer riktar sig. Kampanjerna anspelar bl.a. på inverkan på foster vid rökning, påverkan på kvinnors utseende och att män vill ha icke rökande kvinnor som mödrar till sina barn. Det är ett tydligt objektifierande perspektiv, dessutom påtalar författaren att kvinnor i pamfletterna omtalas i tredje person istället för att tilltalas direkt. Här är sammanblandning av normer för kvinnlighet med generella hälsoaspekter tydlig. Samma problematik tas upp i två andra texter som behandlar abortdiskussionen på 1940- och 50-talen, *Abort och psyke* av Lena Lennerhed och Lennart Nilssons tidiga fosterfotografier: *Från abortdebatt till sexualundervisning*

av Solveig Jühlich. Berg återger hur idén om den naturliga kvinnans modersinstinkter används i abortdiskussionen och hur den medverkar till att skuld- och skambelägga kvinnor som gör andra livsval än att föda och ta hand om barn. Solveig Jühlich artikel återger hur Lennart Nilssons bilder från "livet före födelsen" använts i argumentation mot abort under 1950-talet för att anspela på kvinnors antagna modersinstinkt. Lennart Nilsson skriver: "Kvinnor har många gånger en mycket dunkel uppfattning om hur ett foster ser ut vid olika stadier Kanske kan min bok väcka eftertanke och därigenom hindra många onödiga aborter" Solveig Jühlich undrar om bilderna kanske hade avsedd inverkan då aborterna faktiskt sjönk under 1950-talet.

En intressant tematik som återkommer i flera texter i boken är genrebestämning och gränsdragningar. Tony Gustafssons intressanta genreanalys, *Mellan pliktuppfyllelse och berättarglädje: En genreanalys av provinsialläkarrapporter från 1800-talets första hälft* visar på vad osäkerhet kring genrens regelverk och dess hantverk kan innebära för en genreutveckling genom den dynamik som uppstår när genrebestämningen är osäker. Det som behandlas är hur provinsialläkare hanterade kravet från Sundhetskollegiet om årliga läkarrapporter om hälsotillståndet i provinserna. Gustafssons genreanalys visar att läkarna tolkade de bristfälliga instruktionerna på olika sätt, vilket resulterade i en mångfald av genretyper.

Gränsdragningar och genrebestämningar berörs även i Motzi Eklöfs text om *Svensk massage: en internationell historia*,

som behandlar etableringen av svensk massage som vetenskaplig och medicinskt grundad verksamhet. Genrebestämningen gällde här legitimitet och gränsdragning mellan alternativ respektive etablerad behandling. Vidare behandlar Roger Qvarsells text, *Medicinsk vetenskap och kristen läkekonst* genrebestämning och gränsdragning mellan naturvetenskaplig medicin och en kristen läkekonst. Roger Qvarsell argumenterar för att det inte är så stor klyfta mellan dessa som tidigare antagits, snarare har de existerat och utvecklats sida vid sida, vilket uppmanar till en uppvärdering av den terapeutiska sidan av medicinsk vetenskap och vård.

Den kontextuella betydelsen för diagnoser tydliggörs i Hilde Bondeviks artikel "*Weakblood*": *Om klorosens tvetydige koloritt* som behandlar den kulturella och sociala laddning som omgav diagnosen kloros. Kloros drabbade mest unga kvinnor och beskrivs som en kultursjukdom, dvs. orsakad av dåtidens kvinnoideal, ett stillasittande liv, hårt snörade korsetter och bantningskurer som orsakade järnbrist. Blekhet och svaghet var följderna av detta, men ansågs samtidigt beteckna kvinnlighet. Författaren beskriver hur dessa normer reproducerar föreställningar om både manlighet och kvinnlighet. En man som drabbas av kloros anses vara en skugga av sig själv, emedan en kvinna snarare uppfyller sin kvinnlighet genom sjukdomen. Sjukdomen försvann i början av 1900-talet, något som bland annat förklaras med insikter om kostens betydelse för återhämtning och minskad användning av korsett.

Andra artiklar som berör diagnoser

kontextuella förankring, förklaringskraft och idéstoff är Maria Björck: *Folkhemshjärtat: Om en g(l)ömd kultursjukdom* (195-210) om hjärtneuros, en vanlig kvinnosjukdom på 1950-talet, och David Thorsén *AIDS i Sverige* (s. 211-218) som beskriver AIDS-tematiken under 80-talen. Hjärtneurosen innebar symptom från hjärtat som härleds till psyket. Maria Björck menar att hjärtneurosen bör förstås som en kultursjukdom orsakad av dåtidens kvinnoideal och kvinnors dubbla arbetsbörda. David Thorséns artikel om AIDS-diagnostikens tidiga skede beskriver den dynamiska processen mot förståelse och diagnos, som sker genom osäkerhet avseende smittovägar, riskgrupper och hotbilder. Informationskampanjer betonade att det drabbade "vanliga" människor, underförstått att det först då ansågs allvarligt. En intressant jämförelse med anti-röckkampanjer gör gällande att allvaret skiftar beroende på vilka som anses vara en riskgrupp och på vilka grunder, samt vilka som bedöms vara i behov av varningar (de skyddslösa och oskyldiga?). Stigmatiseringen av sjukdomen AIDS innebar att det initialt förelåg visst motstånd, avståndstagande och rädsla bland sjukhuspersonalen, vilket drabbade de sjuka genom dåligt omhändertagande och ovilja att genomföra vissa åtgärder. Detta visar att sökandet efter riskgrupper och hotbilder riskerar att medverka till orättvisa prioriteringar inom vård och forskning, samtidigt som det är en viktig del i förståelsen av sjukdomen, ett evigt etiskt dilemma.

En artikel som skildrar en fenomenologisk insikt om kroppen och själens ömsesidiga vara är Torbjörn Gustafsson

Chorells *Psykiatri och fenomenologi: Om Henrik Sjöbring*s försök att formulera en lära om människans själsliv. Sjöbring förespråkar ett helhetsperspektiv på människan, vilket föranleder kritik av naturvetenskapliga ideal för psykologiska teorier då det anses leda till en förenklad förståelse av människan. Vidare problematiseras relationen mellan subjekt och agens. Detta får intressanta följder för synen på moraliskt ansvar. Sjöbring hävdar att brottslingar inte är moraliskt ansvariga för sina brott och därför inte heller bör ställas till svars utan istället vårdas, ett perspektiv som fått genomslag (i samtida svensk kriminalvård) – dock framgår det inte om Henrik Sjöbring hade del i detta. Ett mindre smickrande inslag är att han även förespråkade sterilisering av brottslingar i förebyggande syfte, eftersom han menade att både arv och miljö spelade in som orsak till att en brottsling inte kunde hållas ansvarig för sina handlingar. Jag lämnar denna text med stor nyfikenhet på Henrik Sjöbring och den teoretiska kontext i vilken han arbetade.

Flera av artiklarna problematiserar diagnosers förklarande kraft och status som medicinsk sanning och betonar istället dess dynamiska normproducerande kraft. Medicinsk kunskap och sanningar vilar på existensen av hotbilder mot kroppen, dess funktioner och välbefinnande. Hotbilderna skiftar genom tid och rum och beroende på vilka som ingår i riskgruppen, samt på samtida normer, ideal och gällande kunskaper. En stor behållning av läsningen består i reflektionen kring just detta samt återgivandet av bakgrunder till

flera samtida föreställningar om sjukdomar, hotbilder och hälsoideal och det berättigande av normerande synpunkter på människors (särskilt kvinnors) livsval och leverne som därav följer.

Ulrica Engdahl

Fil. dr vid Tema Genus vid Linköpings universitet